

conseil pour l'élimination
du racisme
raad voor de uitbanning
van racisme
.brussels

INITIATIEFADVIES

**Racisme tegenover Roma
en woonwagenebewoners
in het Brussels Gewest**

Advies aangenomen door de RAAD op 29 januari 2026

Inleiding

De aanwezigheid van Roma, zigeuners en woonwagenbewoners in Europa en op het grondgebied van het huidige België gaat meer dan zes eeuwen terug. Na een aanvankelijke onthaalfase voerden de autoriteiten geleidelijk aan een restrictief beleid in ten aanzien van nomadisme, dat vaak met landloperij werd gelijkgesteld, ondanks de sociale, economische en culturele verankering van deze bevolkingsgroepen in de lokale samenlevingen.

Vanaf de XVI^{de} eeuw, en vervolgens meer algemeen vanaf de XIX^{de} eeuw in de context van de opbouw van natiestaten, werden juridische en administratieve voorzieningen gericht op het controleren, marginaliseren of uitsluiten van deze groepen wijdverspreid in Europa. België sloot zich aan op deze continuïteit en paste vanaf het begin van zijn bestaan een specifieke en discriminerende behandeling toe op Roma-families en -groepen, ongeacht of deze staatsburgers of vreemdelingen waren.

In de XX^{ste} eeuw versterkten de opkomst van het extremistische nationalisme en de verspreiding van eugenetische en raciale ideologieën deze dynamiek. Roma en woonwagenbewoners werden voortdurend gestigmatiseerd via voorstellingen die hen associeerden met anders-zijn, criminaliteit en vermeende sociale gebreken, wat een steeds repressiever beleid rechtvaardigde. Deze logica bereikte haar hoogtepunt met de genocide op zigeuners (Samudaripen) door de nazi's en hun handlangers tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Een historische continuïteit van discriminatie: profilering, controle en stigmatisering¹

1.1 Etnische profilering als systemische praktijk

Roma en woonwagenbewoners zijn al lang het voorwerp van etnische profileringspraktijken die in de politie-, gerechtelijke en administratieve voorzieningen zijn opgenomen. Zelfs vóór de oprichting van de Belgische staat zorgden maatregelen die expliciet of impliciet gericht waren op groepen die als "zigeuners", "nomaden" of "Bohemers" werden bestempeld, voor een gedifferentieerde en discriminerende behandeling.

Bestaand onderzoek toont de historische continuïteit van deze praktijken in België aan: controle, telling, registratie en repressie behoren tot het blijvend institutioneel geheugen. Etnische profilering wordt gekenmerkt door het langetermijnkarakter ervan, waarbij het zich aanpast aan veranderingen in de samenleving zonder de grondslagen ervan in vraag te stellen. In het geval van Roma strekken deze mechanismen zich uit over verschillende eeuwen.

De Raad benadrukt dan ook de noodzaak om specifiek academisch onderzoek te ontwikkelen, gericht op Roma en woonwagenbewoners in België en Brussel, om deze praktijken en de effecten ervan grondig te documenteren.

¹ De Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) definieert **etnische profilering** als "het gebruik door de politie, zonder objectieve en redelijke rechtvaardiging, van gronden zoals ras, huidskleur, taal, godsdienst, nationaliteit of nationale herkomst bij controle-, surveillance- of opsporingsactiviteiten", Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI), *Algemene Beleidsaanbeveling nr. 11 betreffende de bestrijding van racisme en rassendiscriminatie in het politiewerk*, aangenomen op 29 juni 2007, CRI/Raad van Europa, 2007.

1.2 Stereotypen en sociale voorstellingen

Discriminatie van Roma en woonwagenbewoners berust grotendeels op de constructie en reproductie van negatieve sociale voorstellingen. Historisch gezien hebben de autoriteiten zelden de tijd genomen om deze bevolkingsgroepen te leren kennen of hun bijdragen aan de samenleving te erkennen. Stereotypen en vooroordelen hebben aldus gediend als basis voor een uitsluitingswetgeving en -beleid die institutioneel geweld in de hand werken. Het omvormen van deze voorstellingen is een centrale en prioritaire uitdaging in de strijd tegen racisme. In België, net als in Europa, benadrukken Roma-verenigingen, -militanten en -intellectuelen dat deze mechanismen een blijvend effect hebben op de manier waarop deze bevolkingsgroepen worden aanzien en behandeld, zowel individueel als collectief.

1.3 Nog onvoldoende historische erkenning

Ondanks deze geschiedenis hebben maar weinig Europese staten de Samudaripen officieel erkend. In België hebben Roma-overlevenden van de genocide en hun nakomelingen slechts in zeer geringe mate van erkenningen of compensaties voor de geleden morele en materiële schade kunnen genieten.

Aanbevelingen

1. Zigeunerhaat erkennen en bestrijden

De Raad vraagt om:

- Het bestaan **van zigeunerhaat**, anti-Roma-racisme en *systemisch* racisme met oude wortels in België (en Europa) te erkennen²;
- Een definitie van het bestaan en de verschijningsvormen ervan aan te nemen en deze vervolgens onder instellingen en overheden te verspreiden, vergezeld van een pedagogische nota;
- Deze initiatieven door te geven aan de pers en de openbare media;
- De aandacht te vestigen op het fenomeen van *etnische profilering*, dat historisch in gerechtelijke en politiepraktijken verankerd is en tegen zigeuners/Roma/ woonwagenbewoners gericht is³ en er een einde aan stellen door de wetgeving te wijzigen op basis van de studies en aanbevelingen van maatschappelijke organisaties zoals UNIA, de Liga voor de rechten van de mens en Amnesty International;
- Romagemeenschappen/woonwagenbewoners in Brussel of die op doortocht zijn in Brussel informeren over de bestaande wettelijke bepalingen op het gebied van bestrijding van racisme en hen aanmoedigen om actie te ondernemen (meldingen, klachten,...).

² De Raad van Europa definieert **zigeunerhaat** als "een specifieke vorm van racisme, een ideologie gebaseerd op rassensuperioriteit, een vorm van onmenselijkheid en institutioneel racisme gevoed door historische discriminatie die zich onder andere uit in geweld, haatzaaiende taal, uitbuiting, stigmatisering en discriminatie in zijn meest flagrante vorm" toegepast op personen die geïdentificeerd worden als 'zigeuners', 'woonwagenbewoners', 'Sinté', enz., Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI), (2010).

³ Wat betreft de termen die worden gebruikt om deze personen en groepen te benoemen: *Roma* (wat 'man' betekent in het Romanes) is een endoniem, gekozen door de leden van deze gemeenschappen, sinds het 1ste Congres van de *Internationale Roma Unie* in Londen in 1971. *Gens du Voyage* is een administratieve term die in het begin van de jaren 1970 in Frankrijk verscheen - om de etnische connotaties te vermijden van de termen die voor de betrokken bevolkingsgroepen werden gebruikt: *Manouches*, *Yéniches* in Frankrijk en België of *Sinti* in Duitsland, Oostenrijk,...

Voor meer informatie over de oorsprong en het gebruik van de termen (endoniemen of exoniemen) die gebruikt worden om deze bevolkingsgroepen aan te duiden, zie bibliografie.

2. Erkenning van de Samudaripen en historische verantwoordelijkheden

De Raad vraagt om:

- De historische realiteit van de **genocide** op de Manouches (woonwagenbewoners) en Roma te erkennen:
 - Dit zou moeten gebeuren via een fase van officiële verontschuldigen vanwege de Belgische autoriteiten, evenals de erkenning van hun verantwoordelijkheid tijdens de Tweede Wereldoorlog toen ze de Duitse bezetters hebben gesteund⁴ door de rol die de politie, de rijkswacht en de NMBS hebben gespeeld).

3. Herdenking en herinneringsoverdracht

De Raad vraagt om:

- **2 augustus** officieel tot "*Europese herdenkingsdag van de genocide op Roma*" uit te roepen, in navolging van de resolutie van het Europees Parlement van april 2015;
- **15 januari** op de agenda van de Brusselse en Belgische politieke autoriteiten te zetten als toekomstige "*Herdenkingsdag van de deportatie en genocide van Roma van België*", met de bijdrage van de Dossinkazerne;
- In school- en burgeraangelegenheden:
 - Onderwerpen betreffende de genocide door de nazi's en hun handlangers en de vroegere zigeunervervolgingen in de Brusselse schoolprogramma's opnemen;
 - School- en burgerprojecten aanmoedigen en ondersteunen die jongeren, zowel Roma als niet-Roma, in staat stellen de realiteit van concentratie- en vernietigingsoorden te ontdekken (uitstappen naar Auschwitz, Dachau)⁵;
 - Antiracistische verenigingen ondersteunen bij het ontwikkelen van opleidingen, evenementen en projecten ter bestrijding van stereotypen en racistische vooroordelen tegen zigeuners, met name in het schoolkader;
 - Historische en economische analyses maken, verspreiden of bijwerken van de **plunderingen** die Belgische woonwagenbewoners en Roma tijdens de laatste oorlog in België hebben ondergaan om zowel de materiële verliezen als de geleden morele schade te evalueren; vervolgens maatregelen nemen om de nakomelingen van de families die vervolgd werden door de nazi's en de autoriteiten die met hen collaboreerden (in dit geval de Belgische autoriteiten) materieel, financieel en symbolisch te compenseren; proactieve benaderingen naar de gemeenschappen toe ontwikkelen om hen over hun recht op compensatie te informeren.

⁴ Voor informatie over de verantwoordelijkheid van de NMBS bij de deportatie van Joden en Roma vanuit de Dossinkazerne, zie: "De NMBS en deportaties tijdens de Tweede Wereldoorlog. Aanbevelingen aan de federale regering", "Groep van wijzen", o.l.v. Fr. Tulkens, januari 2025.

⁵ Een voorbeeld is het project "Dikh e na bister" (*Kijk en vergeet niet*), gesteund door de Raad van Europa - <https://www.coe.int/en/web/youth/-/dikh-he-na-bister-2025-young-people-commemorate-roma-holocaust>, dat elk jaar in Polen plaatsvindt. Of ook het burgerinitiatief in een schoolcontext van de "Struikelstenen", waarbij straatstenen worden geplaatst vóór de huizen van slachtoffers van deportatie (Joden, leden van het verzet,...).

Voor zover wij weten, werd er in België nog geen gedenksteen gelegd om personen van de Roma-gemeenschappen/woonwagenbewoners te herdenken - info: <https://pavesdememoire-struikelstenen.be/>.

4. Steun voor academisch onderzoek

Op academisch niveau beveelt de **Raad** aan dat de overheden en universiteiten onderzoeken financieren (scripties, seminaries, interdisciplinair onderzoek, onderzoek-actie,...) aangaande:

- De aanwezigheid van zigeuners/Manouches/woonwagenbewoners/Roma in België en Brussel;
- De manier waarop ze door de autoriteiten worden behandeld;
- Maar ook de bijdragen van zigeuners/Roma aan de Belgische samenleving op verschillende gebieden (economisch, cultureel, ambachtelijk, artistiek,...);
- De genocide waarvan zigeuners het slachtoffer zijn geweest in België (naast recent gepubliceerde studies over de verantwoordelijkheid van de NMBS bij de deportatie van Roma en Joden via de Dossinkazerne);
- De betrokkenheid en bijdrage van leden van de Manouche-/Sinti-/Roma-gemeenschappen in de Belgische verzetsbeweging tijdens de Tweede Wereldoorlog;
- De etnische profilering die al eeuwenlang op hen wordt toegepast; dit onderzoeksgebied heeft vooral betrekking op recht, geschiedenis of criminologie, etnologie en epistemologie.

De **Raad** vindt dergelijke onderzoeken des te belangrijker omdat, door de grotendeels *mondellinge* en *informele* dimensies van hun cultuur, diegenen die over informatie beschikken en dit onderzoek zouden kunnen voeden of die in staat zijn om te getuigen, geleidelijk aan verdwijnen.

5. Recht op huisvesting en erkenning van de rondtrekkende levenswijze

De **Raad** beveelt aan om:

- Ervoor te zorgen dat de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens gekend is en toegepast wordt⁶;
- Ervoor te zorgen dat de wetgeving die de woonwagen volledig als een volwaardige woning erkent, in al zijn dimensies, tot een goed einde wordt gebracht⁷;
- Een *Gewestelijke Commissie voor mobiele huisvesting* op te richten, gecoördineerd door de Brusselse regering - met een evenwichtige vertegenwoordiging van de regering, plaatselijke besturen, verenigingen, perspective.brussels en de woonwagenbewoners zelf. Deze Commissie zou het mogelijk moeten maken om dit beleid op een georganiseerde wijze *uit te voeren* en *op te volgen*;

⁶ Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft de nadruk gelegd op *de kwetsbaarheid* van Roma en woonwagenbewoners en op de noodzaak om bijzondere aandacht te besteden aan hun specifieke behoeften en levenswijzen (*Connors vs. het Verenigd Koninkrijk*, 27 mei 2004, § 84; *Paketova e.a. vs. Bulgarije*, 4 oktober 2022, § 161). Dit kan positieve verplichtingen voor de autoriteiten met zich meebrengen. In de context van artikel 8 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens moeten de specificiteit van de woonwagenbewoners als sociale groep en hun behoeften één van de relevante factoren zijn bij de beoordeling van de evenredigheid die de autoriteiten moeten uitvoeren (*Yordanova e.a. vs. Bulgarije*, 24 april 2012, §§ 129-130 en 133). De situatie van *kwetsbaarheid* waarin woonwagenbewoners zich bevinden, kan, ook al stelt dit hen niet vrij de van algemene wettelijke verplichtingen, een factor zijn in de manier waarop wetten worden uitgevoerd ten aanzien van deze personen, wier behoeften en bijzondere levenswijze bijzondere aandacht verdienen (*Faulkner vs. Ierland* en *McDonagh vs. Ierland*, 8 maart 2022, § 97).

⁷ Het *Plan ter bestrijding van racisme in Brussel* bepaalt immers dat "*Rekening houdend met deze nieuwe regelgeving de uitvoeringsbesluiten van artikel 191 van de Huisvestingscode moeten worden voltooid teneinde een volledig en aangepast administratief en regelgevend kader te scheppen. Dit kader beoogt de minimale eisen inzake veiligheid, gezondheid en uitrusting van de mobiele woningen vast te stellen*". - verwijzend naar de besluiten van 17 maart 2022.

Deze werden zelf opgesteld na de goedkeuring door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op 1 maart 2012 van een ordonnantie tot wijziging van de *Brusselse Huisvestingscode* om de huisvesting van woonwagenbewoners te erkennen.

- Tegelijkertijd *informatie-* en *bemiddelingsinitiatieven* naar de lokale bevolkingsgroepen, buurtbewoners en gemeentelijke en gewestelijke autoriteiten toe te ontwikkelen, gebaseerd op informatieve tools (informatiesessies, filmvertoningen-debatten, conferenties, rondetafelgesprekken,...) om de *rondtrekkende levenswijze* bekendheid en erkenning te geven, met de betrokkenheid van leden van de betrokken gemeenschappen;
- Ervoor te zorgen dat dit soort huisvesting de toegang tot andere grondrechten niet belemmert (onderwijs, stemrecht, recht op sociale bijstand, toegang tot gezondheidszorg, veiligheid,...);
 - De toegang tot referentieadressen vergemakkelijken;
 - De site van Haren heropenen en het goede beheer ervan verzekeren door middel van een duidelijk kader, in het licht van een overeenkomst tussen het Brussels Gewest en de Stad Brussel.

Onder meer op basis van het *gewestelijk kadaster* van terreinen die geschikt zijn voor parkeerplaatsen, vraagt de **Raad** om:

- Een voldoende aantal ingerichte standplaatsen te openen (minstens 5). Deze camperplaatsen en terreinen moeten bij voorkeur klein zijn (voor 5-8 gezinnen) en inspelen op de behoeften en de reispatronen van de gezinnen, d.w.z.:
 - *tijdelijke camperplaatsen* voor enkele gezinnen;
 - *transitterreinen* (vaste plaatsen waar gezinnen enkele weken kunnen verblijven);
 - *residentiële woonwagenstandplaatsen* (vaste standplaatsen waar gezinnen het grootste deel van het jaar verblijven en hun eigen standplaats hebben, waarvan ze eventueel eigenaar zijn); dit type standplaats geniet de voorkeur van de Brusselse woonwagenbewoners;
- In samenwerking met de vertegenwoordigers van de gemeenschappen van de woonwagenbewoners een *informatie- en dialoogproces* op gang brengen met de gemeenten die in Brussel een terrein zouden kunnen openen, om een vlotte vestiging van de opvangplaats voor te bereiden;
- Een *gemeenteambtenaar* voor het beheer van de site aanwerven, evenals een *bemiddelaar* voor de bemiddelingsdialoog met de buurtbewoners (bewoners, ondernemingen,...);
- Een grotere site voorbehouden voor deze gemeenschappen (bijvoorbeeld voor zomerbijeenkomsten), te bespreken met de vertegenwoordigers van de gemeenschappen en de plaatselijke autoriteiten;
- Ervoor te zorgen dat de beslissing van het Europees *Comité voor sociale rechten* van 21 maart 2012 wordt toegepast wanneer tot uitzetting met wettelijke middelen wordt besloten⁸, met name:
 - De verplichting om met de betrokkenen *te overleggen* om alternatieve oplossingen voor uitzetting te vinden;
 - De verplichting om een *redelijke opzegtermijn* vóór de datum van uitzetting vast te stellen;
 - *Een verbod op uitzettingen* 's nachts of tijdens de winter;
 - Effectieve toegang tot *rechtsmiddelen* en juridische *bijstand*;
 - *Compensatie* bij onrechtmatige uitzetting.

⁸ 62/2010, *Fédération Internationale des Ligues des droits de l'Homme vs. België*, waarbij België werd veroordeeld vanwege het te beperkte aantal toegankelijke terreinen voor woonwagenbewoners en het ontoereikende optreden van de Belgische Staat en de Gewesten om hieraan te verhelpen, en waarbij werd geoordeeld dat het *herziene Sociaal Handvest* van de Raad van Europa de Belgische Gewesten ertoe verplicht om de bovenvermelde maatregelen te nemen.

6. Culturele dimensie: het erfgoed valoriseren

De **Raad** vraagt om:

- Het cultureel erfgoed van Roma/Manouches in België en Europa in de kijker te zetten en te valoriseren via disciplines zoals: beeldende kunsten (met name hedendaagse kunst), muziek, dans, literatuur (geschreven en mondeling), film, theater, podiumkunsten, enz.;
- De culturele diepgang van de *rondtrekkende en nomadische levenswijze* in de kijker te zetten, door een plek te creëren en financieel te ondersteunen die gewijd is aan de *archivering* van alle elementen, documenten en - materiële en immateriële - sporen van dit erfgoed;
- Op lange termijn steun te verlenen aan organisaties die op deze gebieden werkzaam zijn, met name met het oog op de verspreiding van informatie over dit erfgoed en de wortels van deze bevolkingsgroepen in Brussel en in België (en in Europa);
- Samenwerkingsprojecten voor de vertaling van literaire werken van Roma-schrijvers te ondersteunen (NL/FR);
- Nationale en transnationale culturele en artistieke creatie en samenwerkingsprojecten in Brussel aan te moedigen, in samenwerking met andere bestuursniveaus, waaronder het Europese niveau.

7. Steun voor het maatschappelijk middenveld van de Roma

Om het maatschappelijk middenveld van de Roma adequaat te ondersteunen, vraagt de **Raad** om:

- Bestaande en nieuwe verenigingen van Roma/woonwagenbewoners te ondersteunen zodat ze hun plaats kunnen innemen in de verenigingsnetwerken en sectoren die zich bezighouden met sociale begeleiding, (culturele & interculturele) bemiddeling, sociaal-professionele inschakeling, cultuur, emancipatie en de plaats van vrouwelijke Roma/woonwagenbewoners, schoolondersteuning, enz.

8. Media en journalistieke deontologie

De **Raad** beveelt aan om:

- Een reflectie en een analyse uit te voeren aangaande de media- en iconografische behandeling van Roma/woonwagenbewoners in Brussel, die met name rekening houdt met de journalistieke deontologie, maatschappelijke kwesties met betrekking tot mensenrechten en mechanismen die bepalend zijn voor de vorming van de publieke opinie en mechanismen van stigmatisering;
- De oprichting te ondersteunen van een gewestelijk *centrum voor informatie, analyse en monitoring* over de media- en iconografische behandeling van Roma en woonwagenbewoners (tv, kunstgeschiedenis, film en fotografie).

9. Preventieve aanpak: sociale inclusie en toegang tot rechten

❖ *Toegang tot sociale bijstand en werkgelegenheid*

De **Raad** beveelt aan om de gemeentelijke OCMW's en Actiris ertoe aan te zetten om op permanente basis een gemeentelijke bemiddelaar uit de Romagemeenschap aan te werven, die een opvang en effectieve toegang tot het recht op sociale bijstand en inschakeling mogelijk maakt.

❖ **Huisvesting en bestrijding van dakloosheid**

De Raad vraagt om:

- De toegang tot sociale bijstand te bevorderen voor gezinnen die in Brussel wonen en zich duurzaam willen inschakelen;
- Nieuwe programma's voor sociale inschakeling te ondersteunen door middel van huisvesting (van het type "*housing first*") met een toereikende, ondersteunde en in de tijd gespreide omkadering, om zo een echte aansluiting mogelijk te maken met het oog op een duurzame sociale inschakeling.

❖ **Onzekerheid en bedelarij**

De Raad vraagt om:

- Een dienst te ontwikkelen (gemeentelijk of via bevoegde straathoekwerkers) die toegang geeft tot het gewone recht, via de inschakeling van Roma-bemiddelaars of straathoekwerkers;
- Ervoor te zorgen dat bedelarij in het *Gewestelijk Veiligheidsplan* (Safe Brussels) niet *a priori* als "mensenhandel" kan worden beschouwd;
- De Brusselse gemeenten ertoe aan te zetten om in hun politiereglementen effectief rekening te houden met de rechtspraak van het *Europees Hof voor de Rechten van de Mens* en de *Raad van State* op het gebied van bedelarij, en om dientengevolge met name bedelarij niet te bestraffen⁹.

❖ **Opleiding van de politiediensten**

De Raad vraagt om:

- Een module over de geschiedenis van Roma/woonwagenbewoners en de ontwikkeling van zigeunerhaat in de (initiële of voortgezette) opleidingsprogramma's van de lokale politie opnemen. De Raad wijst erop dat de Dossinkazerne al een specifiek opleidingsaanbod voor politieagenten heeft opgezet¹⁰.

*
* *

⁹ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting en Federaal Instituut voor de rechten van de mens, *Bedelreglementen vanuit een mensenrechtenperspectief*. Onderzoek naar bedelreglementen in België en de impact van het *Lacatus*-arrest en de rechtspraak van de Raad van State, 2023, online.

¹⁰ Zie: <https://kazernedossin.eu/aanbod-item/opleiding-holocaust-politie-en-mensenrechten/>.